

ELMI İŞ

Beynəlxalq elmi jurnal

SCIENTIFIC WORK

International scientific journal

aem.az

ISSN: 2663-4619
e-ISSN: 2708-986X

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

ELMİ İŞ

Beynəlxalq elmi jurnal

İmpakt Faktor: 2.255

Cild: 17 Sayı: 5

SCIENTIFIC WORK

International scientific journal

Impact Factor: 2.255

Volume: 17 Issue: 5

Bakı – Baku

2023

Jurnal 25.04.2007-ci ildə
Azərbaycan Respublikası
Ədliyyə Nazirliyi
Mətbu nəşrlərin
reyestrinə daxil edilmişdir.
Reyestr № 2212

The journal is included in the
register of Press editions of the
Ministry of Justice
of the Republic of Azerbaijan on
25.04.2007.

Registration No. 2212

Redaksiyanın ünvanı

AZ1073, Bakı şəh.,
Mətbuat prospekti 529,
“Azərbaycan” nəşriyyatı,
6-cı mərtəbə

Editorial address

AZ1073, Baku,
Matbuat avenue 529,
“Azerbaijan” Publishing House,
6-th floor

Tel.: + 994 50 209 59 68
+ 994 55 209 59 68
+ 994 99 809 67 68
+ 994 12 510 63 99

e-mail
elmmmerkezi@aem.az

Beynəlxalq indekslər / International indices

ISSN: 2663-4619
e-ISSN: 2708-986X
DOI: 10.36719

Scilit

idealonline

OpenAIRE

SEMANTIC SCHOLAR

OA·mg

Academia.edu
share research

CiteFactor
Academic Scientific Journals

MENDELEY

ORCID

© Jurnalda çap olunan materiallardan istifadə edərkən istinad mütləqdir.
© It is necessary to use reference while using the journal materials.
© <https://aem.az>
© info@aem.az

Təsisçi və baş redaktor

Tədqiqatçı Mübariz HÜSEYİNOV, Azərbaycan Elm Mərkəzi / Azərbaycan
+994 50 209 59 68
tedqiqat1868@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-5274-0356

Founder and Editor-in-Chief

Researcher Mubariz HUSEYINOV, Azerbaijan Science Center / Azerbaijan
+994 50 209 59 68
tedqiqat1868@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-5274-0356

Redaktor

Prof. Dr. Mahirə HÜSEYNOVA, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti / Azərbaycan
huseynova.mahira@yandex.ru

Editor

Prof. Dr. Mahira HÜSEYNOVA, Azerbaijan State Pedagogical University / Azerbaijan
huseynova.mahira@yandex.ru

Redaktor köməkçisi

Tədqiqatçı Gülnar ƏLİYEVƏ, Azərbaycan Elm Mərkəzi / Azərbaycan
gulnar.musayeva1982@gmail.com

Assistant editor

Researcher Gulnar ALIYEVA, Azerbaijan Science Center / Azerbaijan
gulnar.musayeva1982@gmail.com

Dillər üzrə redaktorlar

Prof. Dr. Abbas ABBASOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Nəriman SEYİDƏLİYEV, AMEA Dilçilik İnstitutu / Azərbaycan

Language editors

Prof. Dr. Abbas ABBASOV, Baku State University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Nariman SEYİDALIYEV, ANAS Institute of Linguistics / Azerbaijan

Elmi sahələr üzrə redaktorlar

Prof. Dr. Əlövsət QULİYEV, AMEA Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutu / Azərbaycan
Prof. Dr. Əmir ƏLİYEV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. İradə HÜSEYNOVA, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Zahid MƏMMƏDOV, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Əli ZALOV, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Şəkər MƏMMƏDOVA, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Yaşar MEHRƏLİYEV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Şahlar BABAYEV, Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. İlham MƏMMƏDLİ, AMEA Ədəbiyyat İnstitutu / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Rövşən VƏLİYEV, Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Rəfail HƏSƏNOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Rəşid CABBAROV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Həbibə ALLAHVERDİYEVƏ, Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Elza ORUCOVA, Azərbaycan Tibb Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Akif AĞBABALI, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Eldar MƏSİMOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan

Editors in scientific fields

Prof. Dr. Alovzat GULIYEV, ANAS Institute of Soil Science and Agrochemistry / Azerbaijan
Prof. Dr. Amir ALIYEV, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Irada HUSEYNOVA, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Zahid MAMMADOV, Azerbaijan State Economic University / Azerbaijan
Prof. Dr. Ali ZALOV, Azerbaijan State Pedagogical University / Azerbaijan
Prof. Dr. Shakar MAMMADOVA, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Yashar MEHRALIYEV, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Shahlar BABAYEV, Azerbaijan State Agrarian University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. İlham MAMMADLI, ANAS Institute of Literature / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Rovshan VALIYEV, Nakhchivan Institute of Teachers / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Rafail HASANOV, Baku State University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Rashid JABBAROV, Baku State University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Habiba ALLAHVERDIYEVA, Nakhchivan Institute of Teachers / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Elza ORUJOVA, Azerbaijan Medical University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Akif AGHBABALI, Baku State University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Eldar MASIMOV, Baku State University / Azerbaijan

REDAKSİYA HEYƏTİ

Humanitar və ictimai elmlər

Prof. Dr. Möhsün NAĞISOYLU, AMEA / Azərbaycan
Prof. Dr. Nadir İLHAN, Ahi Evran Universiteti / Türkiyə
Prof. Dr. Ceyran MAHMUDOVA, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV, “İpək Yolu” Beynəlxalq Turizm və Mədəni İrs Universiteti / Özbəkistan
Prof. Dr. Mehmet YÜCE, Bursa Uludağ Universiteti / Türkiyə
Prof. Dr. İrina KREYDİÇ, Ukrayna Milli Texniki Universitetinin “İqor Sikorski adına Kiyev Politeknik İnstitutu” / Ukrayna
Prof. Dr. Qəzənfər KAZIMOV, AMEA Dilçilik İnstitutu / Azərbaycan
Prof. Dr. Coanna MARŞALEK-KAVA, Nikolay Kopernik Universiteti / Polşa
Prof. Dr. Kərim ŞÜKÜROV, AMEA Tarix İnstitutu / Azərbaycan
Prof. Dr. Kairbek ARISTANBEKOV, İqtisadi Siyasət İnstitutu / Qazaxıstan
Prof. Dr. İzzət RÜSTƏMOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Şirindil ALIŞANOV, AMEA Ədəbiyyat İnstitutu / Azərbaycan
Prof. Dr. Natalya MIŞİNA, Odessa Hüquq Akademiyası / Ukrayna
Prof. Dr. Funda TOPRAK, Ankara Yıldırım Beyazıt Universiteti / Türkiyə
Prof. Dr. Anar İSGƏNDƏROV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Boris KAYQORODOV, Həştərxan Dövlət Universiteti / Rusiya
Prof. Dr. Vidas KAVALIUSKAS, Vilnus Biznes Universiteti / Litva
Prof. Dr. Rulfət RÜSTƏMOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Firuzə ABBASOVA, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Saodat MUXAMEDOVA, Daşkənd Dövlət Özbək dili və Ədəbiyyatı Universiteti / Özbəkistan
Prof. Dr. Məhəbbət DƏMİRÇİYEVA, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Nigar VƏLİYEVA, Azərbaycan Dillər Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Svetlana KOJİROVA, L.N.Qumilyov adına Avrasiya Milli Universiteti / Qazaxıstan
Prof. Dr. Elşad MİRBƏŞİR OĞLU, Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası / Azərbaycan
Prof. Dr. Məhərrəm MƏMMƏDLİ, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Yelena ŞİŞKİNA, Həştərxan Dövlət Memarlıq-İnşaat Mühəndisliyi Universiteti / Rusiya
Prof. Dr. Şikar QASIMOV, Azərbaycan Texniki Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. İya ZUMBULADZE, Kutaisi Dövlət Universiteti / Gürcüstan
Assoc. Prof. Dr. Aqil ŞİRİNOV, Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu / Azərbaycan
Assos. Prof. Dr. İosefina BLAZSANİ-BATTO, Rumın Dili və Mədəniyyəti Mərkəzi / Rumıniya
Assoc. Prof. Dr. Ziyadxan ƏLİYEV, Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Xatirə HÜSEYNOVA, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Aydan XƏNDAN, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Elçin BAYRAMOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Əbülfət PƏLƏNGOV, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti / Azərbaycan
Dr. Aqşin ƏLİYEV, Pekin Xarici Dillər Universiteti / Çin
Dr. Rövşən RAMİZOĞLU, Səlcuq Universiteti / Türkiyə

Təbiət elmləri

Prof. Dr. Vaqif ABBASOV, AMEA Neft-Kimya Prosesləri İnstitutu / Azərbaycan
Prof. Dr. Onur URAL, Selcuk Universiteti / Türkiyə
Prof. Dr. Georgi DUKA, Moldova Elmlər Akademiyası / Moldova
Prof. Dr. Məsud AŞİNA, Kopenhagen Universiteti / Danimarka
Prof. Dr. Ələddin ABBASOV, Naxçıvan Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Nikolay BRİKO, İ.M.Seçenov adına Birinci Moskva Dövlət Tibb Universiteti / Rusiya
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ, Necmettin Erbakan Universiteti / Türkiyə
Prof. Dr. İbrahim CƏFƏROV, AMEA / Azərbaycan
Prof. Dr. Elşad QURBANOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Mətanət ƏFƏNDİYEVA, Milli İdman Tibbi və Reabilitasiya İnstitutu / Rusiya
Prof. Dr. Eldar QASIMOV, Azərbaycan Tibb Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Duyğu KILIÇ, Amasya Universiteti / Türkiyə
Prof. Dr. Yasin BABAYEV, Naxçıvan Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Nuran ABDULLAYEV, Köln Universiteti / Almaniya
Prof. Dr. Afət MƏMMƏDOVA, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Zöhrab QARAYEV, Azərbaycan Tibb Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Şahanə HÜSEYNOVA, Berlin Texniki Universiteti / Almaniya
Prof. Dr. İbrahim MƏMMƏDOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Mehmet ÜNLÜ, Marmara Universiteti / Türkiyə
Prof. Dr. İlham KAZIMOV, M.Topçubaşov adına Elmi Cərrahiyyə Mərkəzi / Azərbaycan
Prof. Dr. Rajesh KUMAR, Mərkəzi İpək İdarəsi, Tekstil Nazirliyi / Hindistan
Prof. Dr. David MENABDE, Kutaisi Dövlət Universiteti / Gürcüstan
Prof. Ali AZQANI, Taylerdəki Texas Universiteti / ABŞ
Dr. Erdəyliem TÖLEQENOV, Qızlar Universiteti / Qazaxıstan
Assoc. Prof. Dr. Bilal BÜŞRA, Ali Cinnah Universiteti / Pakistan İslam Respublikası
Assoc. Prof. Dr. Fuad KƏRİMLİ, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Məhiyyəddin MEHDİYEV, Mingəçevir Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Ramiz ƏHLİMANOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Dr. Svetlana QORNOVSKAYA, Beloserkovsk Milli Aqrar Universiteti / Ukrayna
Dr. Asif MANAFOV, AMEA Zoologiya İnstitutu / Azərbaycan
Dr. Elçin HÜSEYN, Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti / Azərbaycan
Dr. Fuad RZAYEV, AMEA Zoologiya İnstitutu / Azərbaycan

Dəqiq elmlər

Prof. Dr. Yusif MƏMMƏDOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Məsud ƏFƏNDİYEV, “Helmholtz” Elmi-Tədqiqat Mərkəzi / Almaniya
Prof. Dr. Qərib MÜRŞÜDOV, Molekulyar Biologiya tədqiqat İnstitutu / Böyük Britaniya
Prof. Dr. Arzu SƏRDARLI, Kanada Birinci Millətlər Universiteti / Kanada
Prof. Dr. Eldar VƏLİYEV, Milli Texniki Universitet / Ukrayna
Prof. Dr. Yalçın ƏFƏNDİYEV, Texas A&M Universiteti / ABŞ
Prof. Dr. Həmzəğa ORUCOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Eldar MƏSİMOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Maarif CƏFƏROV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Sarvan HÜSEYNOV, Bakı Dövlət Universiteti / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Yusif ŞÜKÜRLÜ, AMEA Şəki Regional Elmi Mərkəzi / Azərbaycan
Dr. Billurə HACIYEVA / Naxçıvan Dövlət Universiteti / Azərbaycan

Texnika elmləri

Prof. Dr. Əminəğa SADIQOV, AMEA İdarəçilik Sistemləri İnstitutu / Azərbaycan
Prof. Dr. Xəlil KƏLƏNTƏR, Tohoku Universiteti / Yaponiya
Prof. Dr. Qərib CƏLALOV, AMEA Geologiya və Geofizika İnstitutu / Azərbaycan
Prof. Dr. Şahnaz ŞAHBAZOVA, Azərbaycan Texniki Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Cəlaləddin MƏMMƏDOV, Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti / Azərbaycan
Prof. Dr. Valeriy LİSENKO, Ümumrusiya Metroloji Xidmət Elmi-Tədqiqat İnstitutu / Rusiya
Prof. Dr. Yasin RÜSTƏMOV, AMEA Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutu / Azərbaycan
Assoc. Prof. Dr. Elov BOTİR, Ə.Nəvai adına Daşkənd Dövlət Özbək Dili və Ədəbiyyatı Univeristetii / Özbəkistan
Assoc. Prof. Dr. Fazil KAZIMOV, “Neftqazəlmütədqiqatlayihə” İnstitutu / Azərbaycan

EDITORIAL BOARD

Humanities and social sciences

- Prof. Dr. Mohsun NAGHISOYLU**, ANAS / Azerbaijan
Prof. Dr. Nadir ILHAN, Ahi Evran University / Turkey
Prof. Dr. Jeyran MAHMUDOVA, Azerbaijan State University of Culture and Arts / Azerbaijan
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV, «Silk Road» International University of Tourism and Cultural heritage / Uzbekistan
Prof. Dr. Mehmet YUJE, Bursa Uludagh University / Turkey
Prof. Dr. Irina KREYDICH, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» / Ukraine
Prof. Dr. Gazanfar KAZIMOV, Institute of Linguistics of ANAS / Azerbaijan
Prof. Dr. Joanna MARSZALEK-KAVA, Nicolaus Copernicus University / Poland
Prof. Dr. Karim SHUKUROV, ANAS Institute of History / Azerbaijan
Prof. Dr. Kairbek ARISTANBEKOV, Institute of Economic Policy / Kazakhstan
Prof. Dr. Izzet RUSTAMOV, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Shirindil ALISHANOV, Institute of Literature of ANAS / Azerbaijan
Prof. Dr. Natalya MISHINA, Odessa Law Academy / Ukraine
Prof. Dr. Funda TOPRAK, Ankara Yildirim Beyazit University / Turkey
Prof. Dr. Anar ISGANDAROV, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Boris KAYGORODOV, Astrakhan State University / Russia
Prof. Dr. Vidas KAVALIUSKAS, Vilnius Business University / Lithuania
Prof. Dr. Rufat RUSTAMOV, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Firuza ABBASOVA, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Saodat MUKHAMEDOVA, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature / Uzbekistan
Prof. Dr. Mahabbat DAMIRCHIYEVA, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Nigar VALIYEVA, Azerbaijan University of Languages / Azerbaijan
Prof. Dr. Svetlana KOJIROVA, L.N.Gumilyov Eurasian National University / Kazakhstan
Prof. Dr. Elshad MIRBASHIR OGHLU, Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan / Azerbaijan
Prof. Dr. Maharram MAMMADLI, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Yelena SHISHKINA, Astrakhan State University of Architecture and Construction Engineering / Russia
Prof. Dr. Shikar GASIMOV, Azerbaijan Technical University / Azerbaijan
Prof. Dr. Iya ZUMBULADZE, Kutaisi State University / Georgia
Assoc. Prof. Dr. Agil SHIRINOV, Azerbaijan Institute of Theology / Azerbaijan
Assos. Prof. Dr. Iosefina BLAZSANI-BATTO, Romanian Language and Cultural Center / Romania
Assoc. Prof. Dr. Ziyadkhan ALIYEV, Azerbaijan State Art Academy / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Khatira HUSEYNOVA, Baku State University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Aydan KHANDAN, Baku State University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Elchin BAYRAMOV, Baku State University / Azerbaijan
Assos. Prof. Dr. Abulfat PALANGOV, Azerbaijan State Pedagogical University / Azerbaijan
Dr. Agshin ALIYEV, Beijing Foreign Studies University / The Republic of China
Dr. Rovshan RAMIZOGHLU, Seljuk University / Turkey

Natural sciences

- Prof. Dr. Vagif ABBASOV**, Institute of Petrochemical Processes of ANAS / Azerbaijan
Prof. Dr. Onur URAL, Seljuk University / Turkey
Prof. Dr. Georgi DUKA, Moldova Academy of Sciences / Moldova
Prof. Dr. Masud ASHINA, University of Copenhagen / Denmark
Prof. Dr. Aladdin ABBASOV, Nakhchivan State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Nikolay BRIKO, First Moscow State Medical University named after I.M.Sechenov / Russia
Prof. Dr. Mehmet KARATASH, Nejmettin Erbakan University / Turkey
Prof. Dr. Ibrahim JAFAROV, ANAS / Azerbaijan
Prof. Dr. Elshad GURBANOV, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Matanat AFANDIYEVA, National Institute of Sports Medicine and Rehabilitation / Russia
Prof. Dr. Eldar GASIMOV, Azerbaijan Medical University / Azerbaijan
Prof. Dr. Duyghu KILICH, Amasya University / Turkey
Prof. Dr. Yasin BABAYEV, Nakhchivan State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Nuran ABDULLAYEV, University of Cologne / Germany
Prof. Dr. Afat MAMMADOVA, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Zohrab GARAYEV, Azerbaijan Medical University / Azerbaijan

Prof. Dr. Shahana HUSEYNOVA, Technical University of Berlin / Germany
Prof. Dr. Ibrahim MAMMADOV, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Mehmet UNLU, Marmara University / Turkey
Prof. Dr. Ilham KAZIMOV, Scientific Surgery Center named after M.Topchubashov / Azerbaijan
Prof. Dr. Rajesh KUMAR, Ministry of Textiles, Central Silk Office / India
Prof. Dr. David MENABDE, Kutaisi State University / Georgia
Prof. Ali AZGANI, University of Texas at Taylor / USA
Dr. Erdeyliem TOLEGENOV, Girls' University / Kazakhstan
Assoc. Prof. Dr. Bilal BUSRA, Ali Jinnah University / The Islamic Republic of Pakistan
Assoc. Prof. Dr. Fuad KERIMLI, Baku State University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Mahiyaddin MEHDIYEV, Mingachevir State University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Ramiz AHLIMANOV, Baku State University / Azerbaijan
Dr. Svetlana GORNOVSKAYA, Beloserkovsk National Agrarian University / Ukraine
Dr. Asif MANAFOV, Institute of Zoology of ANAS / Azerbaijan
Dr. Elchin HUSEYN, Azerbaijan State University of Oil and Industry / Azerbaijan
Dr. Fuad RZAYEV, Zoology Institute of ANAS / Azerbaijan

Exact sciences

Prof. Dr. Yusif MAMMADOV, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Masud AFANDIYEV, «Helmholtz» Scientific Research Center / Germany
Prof. Dr. Garib MURSHUDOV, Research Institute of Molecular Biology / Great Britain
Prof. Dr. Arzu SARDARLI, First Nations University of Canada / Canada
Prof. Dr. Eldar VALIYEV, National Technical University / Ukraine
Prof. Dr. Yalchin AFANDIYEV, The University of Texas at Austin / USA
Prof. Dr. Hamzaagha ORUJOV, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Eldar MASIMOV, Baku State University / Azerbaijan
Prof. Dr. Maarif JAFAROV, Baku State University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Sarvan HUSEYNOV, Baku State University / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Yusif SHUKURLU, Shaki Regional Scientific Center of ANAS / Azerbaijan
Dr. Billura HAJIYEVA / Nakhchivan State University / Azerbaijan

Technical sciences

Prof. Dr. Aminagha SADIGOV, Institute of Management Systems of ANAS / Azerbaijan
Prof. Dr. Khalil KALANTAR, Tohoku University / Japan
Prof. Dr. Garib JALALOV, Institute of Geology and Geophysics of ANAS / Azerbaijan
Prof. Dr. Shahnaz SHAHBAZOVA, Azerbaijan Technical University / Azerbaijan
Prof. Dr. Jalaladdin MAMMADOV, Azerbaijan State Agrarian University / Azerbaijan
Prof. Dr. Valeriy LISENKO, All-Russian Metrological Service Research Institute / Russia
Prof. Dr. Yasin RUSTAMOV, Institute of Soil Science and Agrochemistry of ANAS / Azerbaijan
Assoc. Prof. Dr. Elov BOTIR, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after A.Navai / Uzbekistan
Assoc. Prof. Dr. Fazil KAZIMOV, Oil Gas Scientific Research Project Institute / Azerbaijan

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/90/197-201>

İlahə Allahverdiyeva
Naxçıvan Dövlət Universiteti
bakalavr
ilahallahverdiyeva306@gmail.com

COVID-19 QLOBAL SƏVIYYƏDƏ JURNALİSTLƏRİN ROLUNU NECƏ ORTAYA QOYDU

Xülasə

Məqalə COVID-19 zamanı jurnalistlərin fəaliyyətinin önəminə həsr edilmişdir. Burada COVID-19 pandemiyasının dünya ölkələri üzərində yaratdığı təsirlər, COVID-19-un səhiyyə təhlükəsizliyi problemini ortaya çıxarması koronavirus səbəbindən kommunikasiya zərurətinin artması haqqında bəhs edilir. Eyni zamanda məqalədə dövlətlərin daha güclü məhdudiyyətlər həyata keçirdiyi dövrdə jurnalistlərin cəmiyyətin öndə gedən peşə sahibləri kimi, fasiləsiz şəkildə ictimaiyyətin xidmətində dayanmaları haqqında geniş məlumat verilmişdir. Dünyanın yaşadığı pandemiya dövründə ictimaiyyəti dəqiq məlumatlandırmaq istiqamətində medianın açar rolunu oynaması ətraflı şəkildə araşdırılıb. Məqalədə koronavirus pandemiyası zamanı dünyada mətbuatın necə güclü vasitə olduğu və 4-cü hakimiyyət funksiyasının aktuallaşması öz əksini tapıb.

Açar sözlər: Covid-19, media, global problem, jurnalistika, kommunikasiya

İlahə Allahverdiyeva
Naxçıvan State University
bachelors
ilahallahverdiyeva306@gmail.com

Covid-19 is global how he revealed the role of journalists

Abstract

The article was devoted to the importance of the activities of journalists during COVID-19. It talks about the effects of the COVID-19 pandemic on the countries of the world, and the increased need for communication due to the coronavirus, which poses a health security problem. At the same time, the article provided extensive information about the continuous service of the public by journalists as leading professionals of the society during the period when the states implemented stronger restrictions. The media's key role in providing accurate information to the public during the pandemic that the world is experiencing has been examined in detail. The article reflects how the press is a powerful tool in the world during the coronavirus pandemic and the actualization of the function of the 4th government.

Keywords: Covid-19, media, global problem, journalism, communication

Giriş

2019-cu ilin dekabrında Çində meydana çıxan COVID-19 üç aydan sonra bütün dünyanı bürüyərək global problem yaratdı. Virus ölkələrin səhiyyə sisteminin, iqtisadiyyatının hansı səviyyədə olmasını göstərməklə yanaşı, dövlətlər arasındakı münasibətlərin də zəif yerlərini aşkara çıxardı. Virusla yoluxanların və ölənlərin sayı hər gün artmaqla yanaşı özüylə bərabər bütün problemləri gətirirdi. Dövlətlər daha da güclü məhdudiyyət tədbirləri həyata keçirir, böyük şəhərlər karantinə alınır, vətəndaşların küçəyə çıxması qadağan edilirdi. Maliyyə bazarları çökür, iri şirkətlər, fabrik və zavodlar bağlanır, insanlar işsiz qalırdı. Dünya nəqliyyat sistemi demək olar ki, “iflic” vəziyyəti yaşayırdı. Təyyarə reysləri, avtomobil və qatarlarla yükdaşımalar çox az miqdarda həyata keçirilirdi. Bütün bu proseslər dünyanın nizamını pozmaqla bərabər, iqtisadiyyata da böyük və sağlması çətin zərbələr vururdu.

Son onilliklər ərzində dünya bir neçə dəfə qlobal xarakterli böhranlar yaşasa da, lakin heç bir böhran Çini və ABŞ-ı COVID-19 kimi “silkələməyib”. Asiyadan Afrikaya, Avropadan Amerikaya kimi dünya bu qədər narahatlıq, psixoloji gərginlik, iqtisadi və səhiyyə böhranı keçirməyib.

Soyuq müharibədən sonra siyasi müşahidəçilər dünyada təhlükəsizlik məsələsinin həll olunduğunu düşünürdülər. Lakin 11 sentyabr hadisələri, İŞİD kimi terror təşkilatının meydana çıxması və sair bu kimi məsələlər qlobal təhlükəsizliyin hələ də tam təmin olunmadığını göstərdi. COVID-19-un yaranması və dünyanı ağışuna alması isə siyasi təhlükəsizliklə yanaşı, səhiyyə təhlükəsizliyinin də təminatının istənilən səviyyədə olmadığını ortaya qoydu (1).

COVID-19 fəlakət hesab olunur, ona görə ki, o, birlikdə yaşanan, kəskin başlanğıcı olan və zamanla məhdudlaşan potensial travmatik hadisədir. COVID-19 yayıldığı zaman düzgün kommunikasiyanın qurulmasına ehtiyac yarandı. İnsanların sağlamlıqlarını necə qorumaq haqqında bilmək hüququ var və bunun əsasında da onlar düzgün qərarlar qəbul etməlidirlər. Bir sözlə, effektiv risk kommunikasiyası nəinki həyatı xilas edir və xəstəlikləri azaldır, eləcə də ölkələrə və icmalara fəvqəladə hallar zamanı sosial, iqtisadi və siyasi sabitliyini qorumağa imkan verir. Düzgün və effektiv kommunikasiyanın qurulmasında medianın rolu isə əvəzsizdir (2).

Yarandığı vaxtdan kütləvi informasiya vasitələrinin yalnız bir məqsədi olub-cəmiyyəti məlumatlandırmaq. Dünyanın yaşadığı pandemiya dövründə də media ictimaiyyəti dəqiq məlumatlandırmaq istiqamətində öz açar rolunu saxladı. Koronavirus pandemiyası bütün dünyada mətbuatın necə güclü vasitə olduğunu bir daha gündəmə gətirdi, 4-cü hakimiyyət funksiyasını aktuallaşdırdı. Pandemiya bir çox insanı sınaqdan keçirdiyi kimi jurnalistləri də bu sahədə səfərbər etdi. Pandemiya dövründə belə informasiyanın yayılması baxımından jurnalistlər hökumətlə vətəndaşlar arasında vasitəçi rolunu oynamaqda davam etdilər. COVID-19 pandemiyasına qarşı mübarizə zamanı jurnalistlərin böyük rolu var idi ki, bu da düzgün məlumatı vətəndaşa və hökumətə çatdırmaq idi. Jurnalistlər COVID-19 epidemiyası zamanı ön cəbhədə olub, vətəndaşların yaşadıkları çətinliklərinə baxmayaraq məlumat almasını təmin etdilər. Araşdırmalar göstərdi ki, pandemiya təhlükəsinə baxmayaraq, media jurnalistləri COVID-19 zamanı mühüm vasitəçilər oldular. Bir çox xəbər mediasının izləyici sayı epidemiyanın ilkin mərhələlərində rekord səviyyədə artdı. Bunun səbəbi isə böyük auditoriyanın sürətlə dəyişən vəziyyət haqqında məlumat almaq üçün “ac” olması idi (3).

Covid-19 epidemiyasının səbəb olduğu sağlamlıq vəziyyəti xəbər istehlakının kəskin artmasına səbəb oldu. Narahatlığı azaltmaq və bu mürəkkəb vəziyyət qarşısında cəmiyyəti istiqamətləndirmək üçün insanları məlumatlandırmaq və pandemiya haqqında bilik əldə etmək zərurəti həm ənənəvi, həm də rəqəmsal mediada və internet səhifələrində xəbər tələbinin dünya miqyasında artmasına səbəb olub. Beləliklə, xəbər mediası son dövrlərdə aktuallığını itirdiyini sübut edən tendensiyanın əksinə olaraq yüksək sosial dəyərə malik məhsula çevrildi. Beləliklə, ABŞ-da, Pew Araşdırma Mərkəzinin (2020) məlumatlarına görə, vətəndaşların 92 % -i bu sağlamlıq böhranının başlanğıcında 32 % artım qeyd edərək, koronavirus haqqında xəbərləri aktiv şəkildə istehlak etdi. Yalnız 2%-i virusla bağlı məlumat istəmədiyini bildirdi. Platformaya görə Amerikada insanların 96 %-i televiziya vasitəsilə Covid-19 haqqında məlumatlandırılıb. 93 %-i çap qəzetlərinə üstünlük verib, 94 %-i internet səhifələrinə və ya proqramlara, nəhayət, 87 %-i sosial mediaya müraciət edib. İspaniyada xəbər istehlakı pandemiyanın başlanğıcında oxşar rəqəmlər təqdim etdi. Beləliklə, Havas Medianın məlumatına görə (Ruiz de Gauna, 2020), vətəndaşların 85 %-i koronavirus haqqında öyrənmək üçün televiziya istifadə edib. 54 %-i rəqəmsal mətbuata müraciət edib, 13 %-i isə çap mediasına üstünlük verib. Nəhayət, 41 %-i internet, 38 %-i isə sosial media vasitəsilə məlumatlandırılıb. İspanların yalnız 1 %-i virus haqqında məlumat axtarmadığını bəyan edib (4).

Koronavirusun yayılmasında aşkar edilən əsas tendensiyalardan biri də rəqəmsal media ilə müqayisədə ənənəvi medianın yenidən canlanmasıdır. Xəbər istehlakında ən əhəmiyyətli artımlar və faizlər bu mediaya, xüsusən də televiziya yönəldilib. Risk və mürəkkəbliklə qeyd olunan kontekstdə ictimaiyyət konsolidə edilmiş təcrübəyə malik köklü, etibarlı xəbər mənbələrinə üstünlük verdi. Beləliklə, ənənəvi media kommunikasiya sisteminin mərkəzində idi və məlumatlandırılmaq üçün üstünlük verilən məkan olaraq sosial media, mobil tətbiqlər və ya veb

səhifələri açıq şəkildə üstələdi. Bununla onlar bu medianın son on ildə yaşadığı şəxsiyyət və aktualıq böhranı səbəbindən itirdikləri jurnalist nüfuzunun bir hissəsini geri qazandılar (5).3

Nielsen (Perez, 2020) məlumatlarına görə, televiziya ABŞ-da tamaşaçı sayı 60 % artdı. Gecə şəbəkə televiziya xəbər buraxılışları əvvəlki ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 42 % artdı və kabel xəbərləri 2020-ci ilin əvvəli ilə müqayisədə 92 % tamaşaçı artımı yaşadı (Perez, 2020). Öz növbəsində, İspaniyada televiziya istehlakı 2020-ci ilin mart ayının birinci və ikinci iki həftəsi arasında sağlamlıq vəziyyətinin pisləşməsi ilə üst-üstə düşərək 37,8 % artıb. Bu, adambaşına gündəlik televiziya istehlakında 88 dəqiqə artım deməkdir. Nəticədə, 2020-ci ilin mart ayında adambaşına gündəlik televiziya istehlakı 284 dəqiqə, hətta 15 mart 2020-ci il bazar günü adam başına 344 dəqiqəyə çatdı. Bunlar İspaniyada televiziya tamaşaçılarının ölçülməyə başladığı 1992-ci ildən bəri ən yüksək rəqəmlər idi (6).

İlk günlərdən etibarən koronavirusun qarşısının alınması üsulları haqqında mətbuatda mütəmadi çıxışlar edildi, məlumat xarakterli materiallar dərc olundu. Alim və mütəxəssislərin COVID-19-un növləri, diaqnostikası, o cümlədən bu xəstəliyə qarşı hazırlanması nəzərdə tutulan peyvəndlərə dair məqalələri nəşr olundu, televiziya və internet saytlarında məzmunlu müsahibələri təqdim edildi (7).

Ümumdünya Qəzetlər və Xəbər Nəşriyyatçıları Assosiasiyasının (WAN-IFRA) qeyd etdiyi kimi, müxtəlif media orqanları bu tələbatı ödəmək üçün nəzərdə tutulmuş koronavirus temalı podkastlar, xəbərdarlıqlar kimi yeni məhsullar buraxdılar. Bəzi xəbər provayderləri də Covid-19 məzmunu üçün ödəniş divarlarını ləğv edərək, vacib, həyati önəm daşıyan məlumatlara daxil olmaq üçün potensial maneəni aradan qaldırdılar. Jurnalistlər tamaşaçılara müxtəlif formatlarda mühüm ictimai sağlamlıq mesajları almağa imkan verən hekayələrin izahı və yayılmasının yeni üsullarını inkişaf etdirərək ötürməyə çalışdılar. Bu mənada izahedici videolar və infoqrafika çox populyar oldu və onların istehsalı ənənəvi xəbər otaqlarından kənara çıxdı (8).

Pandemiya zamanı minlərlə işçi evdən işlədiyi halda, cəsarətli KİV nümayəndələri koronavirusa yoluxma təhlükəsini belə gözə alaraq öz studiyalarına, xəbər otaqlarına gedərək tez-tez virus ocaqları olan yerlər – müxtəlif tibb mərkəzləri, modul tipli xəstəxanalardan canlı yayımlar edir, reportajlar hazırlayır, insanları maarifləndirirdilər.

Jurnalistlər cəmiyyətin öndə gedən peşə sahibləri kimi, fasiləsiz şəkildə ictimaiyyətin xidmətində dayandılar. Pandemiya dövründə sözün həqiqi mənasında fədakarlıq göstərən peşəkar media nümayəndələri öz operativliyini qoruyaraq həm COVID-19 pandemiyası, həm də dünya və ölkə gündəmində olan digər mövzularda cəmiyyəti məlumatlandırmaqda davam etdilər. Bu qeyri-müəyyən dövrlərdə ictimaiyyəti məlumatlandırmaq üçün xəbər otaqları pandemiya ilə bağlı işıqlandırmanı prioritet etdi. Lakin yayımlanan COVID-19 məlumatlarının daim dəyişən və bəzən təsdiqlənməmiş təbiəti jurnalistləri və tədqiqatçıları ictimaiyyətə dəqiq məlumat verməkdə çətinliklərlə üzləşdirdi (9).

Pandemiya zamanı dezinformasiya cəhdlərinin səviyyəsi kəskin şəkildə artdı. Bu da cəmiyyətə ilk vaxtlar daha çox mənfi təsir göstərdi. Xəbər agentlikləri informasiya toplamaq baxımından dezinformasiyaya qarşı mübarizənin əsas hissəsinə çevrildi. COVID-19 dönəmində dünyada “Reuters” Jurnalistika Tədqiqatları İnstitutu, “Nieman” Laboratoriyası, Columbia Jurnalistika Hesabatı həmişə olduğu kimi, bu dəfə də çox faydalı mənbə rolunu oynadı. Hətta COVID-19-la bağlı ən vacib məlumat mənbəyi olan ÜST-nin koronavirus pandemiyası ilə bağlı medianın rolundan bəhs edən təlimatında kütləvi informasiya vasitələrini risklərlə bağlı təsəvvür formalaşdırın və cəmiyyəti öz sağlamlığını qorumağa kökləyən vasitə kimi ictimai səhiyyənin əsas elementlərindən biri olduğunu qeyd etdi. Californiyanın Berkeley Universitetinin təşkil etdiyi jurnalistika və ictimai səhiyyə ekspertlərindən ibarət bir saatdan çox davam edən müzakirə xarakterli söhbətdə global pandemiya zamanı medianın oynadığı rol haqqında danışıldı. Berkeley Universitetinin Jurnalistika fakültəsinin dekanı Ed Wasserman, pandemiya zamanı xəbərlərin işıqlandırılmasının bir çox cəhətdən media üçün bir növ sınaq rolu oynadığını da deyərək “Mən heç vaxt bu qədər çaşqın və qarışıq ölçülərə malik hekayə görmədiyini” etiraf etdi. Hekayəyə olan marağın intensivliyi və hekayənin təqdim edilmə yollarının nəticələri həqiqətən çox çətin deyən

Wasserman yaranan çətinliklərə baxmayaraq, ümumilikdə jurnalistlərin pandemiyanın işıqlandırılmasında yaxşı iş gördüklərini qeyd etdi (10).

ÜST, Stenford Universitetinin Tibb Məktəbi, Kanadada yerləşən YouTube kanalı kimi nüfuzlu təşkilatlar əsas sağlamlıq mesajlarını çatdırmaq üçün jurnalistlərin hazırladığı izahedici videolar və animasiyalardan uğurla istifadə edənlər arasındadır. Bütün bunlar jurnalistlərin ictimai sağlamlıq mesajlarını yaradıcı şəkildə çatdırmaq və olduqları yerlərdə auditoriya ilə görüşmək bacarığını əks etdirir. Nəzərə almaq lazımdır ki, medianın ekstremal vəziyyətlərdə, xüsusilə insanların sağlamlığına qlobal təhlükənin mövcud olan şəraitdə fəaliyyəti həqiqətən ondan yüksək peşəkarlıq tələb edir. Bu dövrdə jurnalistlər də “əsgər” kimi ön cəbhədə vuruşdular (11).

Dövlət tərəfindən koronavirusun yayılmasının qarşısının alınması məqsədilə həyata keçirilən bütün tədbirlər, rəsmi qərarlar, brifinqlərdə verilən məlumatlar tez bir zamanda ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılırdı. Beynəlxalq Jurnalistlər Federasiyasının açıqlamasında bildirilir ki, 2020-ci ildə dünyanı lərzəyə salan pandemiya dövrünün şərtləri söz azadlığı, demokratik media mühiti üçün ciddi məhdudiyyətlər, həlli çətin olan problemlər yaratdı. (12)BJF-nin hesablamalarına görə, dünyada hər 4 jurnalistdən 3-ü COVID-19 haqqında məlumat verərkən rəsmi məhdudiyyətlər, əngəllər və hədə-qorxularla, hər 3 jurnalistdən 2-si əmək haqqının azaldılması, iş yeri ixtisarı-itkisi və ya iş şəraitinin pisləşməsi ilə üzləşib. Jurnalistlərin 1/3-i bu dövrdə yalnız COVID-19-la bağlı materiallar hazırlamaq məcburiyyətində qalıb, digər sahələrdə araşdırmalar aparmaq imkanları əllərindən alınıb.

Həmçinin şərtləri pozan onlarla jurnalist həbs edilib, yüzlərlə jurnalist məhkəmə iddiaları ilə üzləşib, minlərlə jurnalist iş yerini itirib. Dünyada xüsusilə də qərb ölkələrində pandemiya dövründə “saxta xəbərlərin qarşısını almaq” adı altında media qanunlarına əlavələr və ya yeni qanunlar qəbul edilib ki, bu qanunların əksəriyyətində hökumətlərin sui-istifadə halları aşkar görünür, media azadlığının çərçivəsi kəskin şəkildə daraldılırdı. Bir sözlə, COVID-19 pandemiyası dünyada söz azadlığı, demokratik media mühiti üçün məqbul olmayan şərtlər formalaşdırdı. Dünya dövlətləri pandemiya ilə mübarizə adı altında peşəkar jurnalistikanın sıxışdırılması yönündə fəaliyyətlər göstərdilər.

Beynəlxalq Jurnalistlər federasiyası və onun tərəfdaşları “pandemiya dövrünün şərtlərinin perspektivdə media fəaliyyəti üçün yeni normaya çevriləcəyindən” narahat oldular. Təşkilat bunun qarşısını almaq üçün öz tərəfdaşları ilə birgə qlobal müqavimət hərəkəti – “Keyfiyyətli Jurnalistika uğrunda Qlobal Platforma” yaratmağı təklif etdilər. Lakin yaranan bu çətinliklərə baxmayaraq jurnalistika bu savaştan qalib olaraq çıxdı (13).

Nəticə

Yekun olaraq: “Jurnalistikaya xarici təzyiqlər böyükdür, lakin jurnalistikaya uyğunlaşma və təkamül üçün daxili təzyiqlər də belədir. COVID-19 bunu daha da gücləndirdi. Dünyadakı jurnalistlər üçün COVID-19 pandemiyası görünməmiş bir xəbər oldu. Hər birimizə təsir edən pandemiyanın şəxsi çətinlikləri bir yana dursun, dezinformasiyanın “infodemiyası” olan amansız xəbərlər dövrü jurnalistlərin hər zaman danışacaqları ən unikal hekayələrdən birinə çevirdi.

Covid-19 jurnalistikaya xeyli təsir edib. Bu insident birmənalı deyil, çünki bu sektorun müxtəlif aspektlərinə təsir edən müsbət və mənfi təsirlərə malikdir. Müsbət nəticələr arasında xəbər istehlakında nəzərəcarpacaq artım nəzərə çarpdı. Beləliklə, jurnalist məlumatı pandemiyanın miqyasını və təkamülünü bilmək üçün əsas mexanizm kimi yüksək dəyərə malik vacib məhsula çevrildi.

Ənənəvi media, xüsusən də televiziya yüksək sosial mərkəzliyə nail olaraq bu kontekstdə mühüm əhəmiyyət qazandı. Bu, jurnalistikanın və onun müasir cəmiyyətdəki rolunun güclənməsi deməkdir. Covid-19 həmçinin xəbərlərdən ən uzaq olan auditoriyaya məlumatla yenidən əlaqə yaratmağa imkan verdi.

Müsbət cəhətlər arasında koronavirusun infoqrafika kimi yeni formatların və informasiya məhsullarının istifadəsini də təşviq etməsi diqqət çəkdi. Bununla da o, jurnalistika keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və ictimaiyyətlə əlaqəyə töhfə verdi. Bundan əlavə, Covid-19 medianın rəqəmsal

transformasiyasını sürətləndirdi, sektorun çevikliyini və uyğunlaşma qabiliyyətini artıraraq teleişləmə və şəbəkə təşkilini təşviq etdi. Nəhayət, bu kontekstdə rəqəmsal medianın abunələri artdı.

Xüsusi karantin rejiminin elan edildiyi, təhsil müəssisələrində tədris, təlim-tərbiyə prosesinin dayandırıldığı və digər məhdudiyyətlərin tətbiq olunduğu dövrdə KİV – həm televiziya kanalları, həm qəzetlər, həm də xəbər portalları öz fəaliyyətini əvvəlkindən də operativ formada davam etdirdi.

Ədəbiyyat

1. <https://rakus.az/dunya-sarsilir-covid-19-un-qlobal-proseslere-tesiri-tehlil/>
2. <https://apa.az/az/blog/blog-single/Koronavirus-pandemiyasinin-yaratdigiri-risk-kommunikasiyasinda-medianin-rolu-93>
3. https://www.researchgate.net/publication/364284632_The_role_of_journalist_in_general_public_during_COVID19_A_case_study_of_Nkanga_location_in_the_EC
4. Asociación de la Prensa de Madrid. (2020, March 23). Editores de prensa periódica cuantifican esta crisis en 250 millones de euros, con caídas publicitarias de casi el 80%. <https://www.apmadrid.es/editores-de-prensa-periodica-cuantifican-esta-crisis-en-250-millones-de-euros-con-caidas-publicitarias-de-casi-el-80/>
5. <https://journals.openedition.org/cs/5890>
6. Asociación de la Prensa de Madrid. (2020, March 23). Editores de prensa periódica cuantifican esta crisis en 250 millones de euros, con caídas publicitarias de casi el 80%. <https://www.apmadrid.es/editores-de-prensa-periodica-cuantifican-esta-crisis-en-250-millones-de-euros-con-caidas-publicitarias-de-casi-el-80/>
7. <https://www.un.org/en/coronavirus/covid-19-journalists-biggest-story-their-Lifetime>
8. Barlovento Comunicación. (2020, March). Cambio de hábitos y preferencias de la ciudadanía española frente al televisor por la crisis del coronavirus. <https://www.barloventocomunicacion.es/wp-content/uploads/2020/04/-Informe-especial-coronavirus-MARZO-2020-ACTUALIZADO.pdf>
9. <https://news.berkeley.edu/2020/05/06/covid-19-and-the-media-the-role-of-journalism-in-a-global-pandemic/>
10. <https://www-journalism.couk.cdn.ampproject.org/v/s/www.journalism.co.uk/ampnews/the-impact-of-covid-19-on-journalism-in-emerging-economies-and-the-global-south->
11. <https://www.ifj.org/media-centre/news/detail/category/world-press-freedom-day-2020/article/ifj-launches-global-platform-for-quality-journalism>
12. Casero-Ripolles, A. (2020). Impact of covid-19 on the media system. Communicative and democratic consequences of news consumption during the outbreak. *El profesional de la información*, 29(2), Article e290223. <https://doi.org/10.3145/epi.2020.mar.23> DOI : 10.3145/epi.2020.mar.23
13. Cano, F. (2020, March 24). Sin quioscos ni distribución: La crisis del coronavirus acelera la caída de la prensa en papel. *El Español*. https://www.lespanol.com/invertia/medios/20200324/sin-quioscos-distribucion-crisis-coronavirus-acelera-prensa/476953410_0.html

Göndərildi: 12.01.2023

Qəbul edildi: 21.04.2023

İÇİNDƏKİLƏR

HUMANİTAR VƏ İCTİMAİ ELMLƏR HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Sevinj Rzayeva Opinions of literary critics about the early work of Thomas Mann	8
Eldar Cəfərov Xanış Səfərli Müasir beynəlxalq münasibətlərdə yumşaq güc anlayışı, onun yaranma səbəbləri və mahiyyəti	13
Sevda Novruzəliyeva Kommunikativ prosesdə dinləmənin pozitivliyi	18
Telli İbrahimova İradə Zamanova Azərbaycanda ümumtəhsil məktəblərində distant təhsilin idarə olunması sahəsində problemlərin araşdırılması	24
İlahə Şixəliyeva Ümummilli lider Heydər Əliyevin təhsil strategiyası Tədrisdə distant təhsil	30
Ghada Wattad David Chen Cognitive development - call for a general intelligence tool kit or a domain specificity dependent	37
Eldar Cəfərov Tural Nağıyev Qlobal mədəniyyət milli mədəniyyətlərə təhdid kimi	43
Sevinc Əhmədova Dildə metaforikləşmiş ifadə vasitələri ("Ailə" konsepti əsasında)	49
Aygün Hüseynova Təhsildə sosial media və rəqəmsal vasitələrdən istifadə	55
Telli İbrahimova İradə Zamanova Azərbaycan orta məktəblərində distant təhsilin idarə olunmasında dəyişən perspektivlər	61
Sevda Novruzəliyeva Nüşabə Əliyeva Kommunikativ prosesdə pozitiv söz	67
Arəstə Xudiyeva Anqlo-saksonlarda və Azərbaycan türklərində advermə və antroponimlərin tipologiyası (epik mətnlər əsasında)	73
Nərgiz Rzayeva Müasir dövr Azərbaycan heykəltəraşlığında milli ənənələr	81
Tamerlan Hacıyev Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycanda məhkəmə-hüquq islahatlarının banisidir	87
Rauf Abiyev Main trends in risk management in public administration	96
Khanim Rahimova Decolonization and new international economic order	102
Rəşad Məmmədli Emallanmış metal qabların qəbulu, nəzarəti və keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi	107

Ülviyyə İsrailova	
Pantomima tamaşalarında rəqsin önəmi	116
Aydan Kocharli	
Procedural aspects of public order and human rights in the field of environmental safety in the European Union	122
Aziza Abdullayeva	
Competition law in the European Union	127
Aydan Naghiyeva	
Intergovernmental organizations	133
Arzu Quliyeva	
Dramatik teatrda musiqinin rolu və vəzifələri	139
Elena Osmanova	
Turizm marketinqinin problemləri	145
Günel Aslanova	
Xalçaçı-rəssam Hacı Eldar Mikayılzadə yaradıcılığında “Şəki xalça qrupu”nun təhlili	150
Maryam Khanbabazade	
“The one belt one road” project and the South Caucasus region	155
Javad Ahmadov	
Strategic interests of European Union in South Caucasus and new geopolitical order with the aftermath of the Karabakh war	161
Mahammad Safarli	
Cryptocurrency as collateral: under us law	168
Əntiqə Şükürova	
Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinin terror təşkilatlarını maliyyələşdirməsində rolu	173
Murad Əhmədov	
Cəmiyyət və dövlət arasında kommunikasiyaların qurulmasında kütləvi informasiya vasitələrinin rolu	178
Jeyhun Ahmadov	
Geological, technological parameters and methods in the exploitation of oil and gas fields	184
Nigar Aslanli	
The war in Ukraine and its implications for the Eurasian economic union	190
İlahə Allahverdiyeva	
COVID-19 qlobal səviyyədə jurnalistlərin rolunu necə ortaya qoydu	197

DƏQİQ ELMLƏR

EXACT SCIENCES

Qurban Qasimov	
Məryam Ədilxanova	
Pandemiya şəraitində ABŞ və Azərbaycan üçün İto və ESM modelləri üzrə inflyasiyanın müqayisəli şəkildə araşdırılması	202

TEXNİKA ELMLƏRİ

TECHNICAL SCIENCES

Rəşad Əbilov	
İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə çayların axınlarından hidroenergetika məqsədi ilə mənimsənilməsi üçün yeni durulduqların işlənməsi	212

İmzalandı: 17.05.2023
Kağız formatı: 60x84 1/8
H/n həcmi: 27,75 ç.v.
Sifariş: 642

“ZƏNGƏZURDA” çap evində çap olunub.
Ünvan: Bakı şəh., Mətbuat prospekti, 529-cu məh.,
“Azərbaycan” nəşriyyatı, 6-cı mərtəbə.
Tel.: + 994 50 209 59 68
+ 994 55 209 59 68
+ 994 12 510 63 99
e-mail: zengezurda1868@mail.ru